

Abdumalikova Mushtariybegim Mashxurbek qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
talabasi
abdumalikovamushtariybegim@gmail.com

INGLIZ TILINI GLOBAL MULOQOT VOSITASI (ENGLISH AS A LINGUA FRANCA – ELF) SIFATIDA O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilini xalqaro muloqot vositasi sifatida o'qitish jarayonida talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Hozirgi globallashuv davrida xorijiy tillarni o'rganishga talab ortganligi sababli, o'quvchilarni nafaqat lingvistik bilimlar bilan, balki madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirish yo'li bilan o'qitish talab etiladi. Ushbu maqolada ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirishning ham nazariy ham amaliy ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitish amaliyotini takomillashtirish hamda talabalarning global kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: English as a Lingua Franca (ELF), ingliz tili, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi, kommunikativ kompetensiya, globallashuv, chet tili ta'limi, kompetensiyaviy yondashuv, madaniy xilma-xillik, kommunikativ yondashuv, oliy ta'lim, xalqaro muloqot

DEVELOPING STUDENTS' INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING ENGLISH AS A GLOBAL MEANS OF COMMUNICATION (ENGLISH AS A LINGUA FRANCA – ELF)

Annotation. This article examines the development of students' intercultural communicative competence in the process of teaching English as a global means of communication (English as a Lingua Franca – ELF). It discusses the concept of ELF, its role in contemporary foreign language education, and its pedagogical potential for fostering intercultural communicative competence. Furthermore, the study analyzes teaching methods and educational technologies based on communicative and competency-based approaches that contribute to developing students' tolerance, respect for cultural diversity, effective international communication skills, and the ability to interact confidently in multicultural environments. The findings of the study provide theoretical and practical recommendations for improving English language teaching practices and enhancing students' global competencies.

Keywords: English as a Lingua Franca (ELF), English language, intercultural communicative competence, communicative competence, globalization, foreign language education, competency-based approach, cultural diversity, communicative approach, higher education, international communication.

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ КАК СРЕДСТВУ ГЛОБАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ (ENGLISH AS A LINGUA FRANCA-ELF)

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы формирования межкультурной коммуникативной компетенции учащихся в процессе обучения английскому языку как средству международного общения. В связи с возросшим спросом на изучение иностранных языков в нынешнюю эпоху глобализации, необходимо обучать учащихся не только лингвистическим знаниям, но и путем формирования компетенций межкультурного общения. В данной статье освещается как теоретическое, так и практическое значение формирования компетенций межкультурного общения учащихся.

при обучении английскому языку. Результаты исследования послужат выработке научно-практических рекомендаций по совершенствованию практики преподавания английского языка, а также развитию глобальных компетенций студентов.

Ключевые слова: English as a lingua franca (ELF), английский, межкультурная коммуникативная компетенция, коммуникативная компетенция, глобализация, образование на иностранном языке, компетентностный подход, культурное разнообразие, коммуникативный подход, высшее образование, международная коммуникация

Kirish. XXI asrda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro hamkorlikning kengayishi hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida ingliz tili dunyo miqyosida eng faol qo'llanilayotgan muloqot vositasiga aylandi. Bugungi kunda ingliz tili nafaqat ona tilida so'zlashuvchilar, balki turli millat va madaniyat vakillari o'rtasidagi aloqa vositasi sifatida ham xizmat qilmoqda. Shu sababli tilshunoslik va chet tillarini o'qitish metodikasida English as a Lingua Franca (ELF) konsepsiyasi alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllandi. ELF konsepsiyasi ingliz tilini faqat grammatik me'yorlar yoki talaffuz standartlari doirasida emas, balki xalqaro muloqot ehtiyojlarini ta'minlaydigan vosita sifatida talqin qiladi. Mazkur yondashuvda asosiy e'tibor muloqotning samaradorligi, o'zaro tushunish, madaniy sezgirlik hamda turli madaniyat vakillari bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratiladi. Shu jihatdan

qaralganda, zamonaviy ingliz tili ta'limining ustuvor vazifalaridan biri talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish hisoblanadi.

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi shaxsning turli madaniyat vakillari bilan o'zaro hurmat, bag'rikenglik va samarali muloqot asosida munosabat o'rnatish, madaniy farqlarni anglash va ularga mos ravishda kommunikativ strategiyalarni qo'llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Bu kompetensiya til bilimlari bilan bir qatorda ijtimoiy-madaniy bilimlar, kommunikativ tajriba, tanqidiy fikrlash hamda madaniy moslashuvchanlikni ham o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasida ham chet tillarini o'qitish sifatini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, talabalarining xorijiy tillarda erkin muloqot qilish kompetensiyasini rivojlantirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilanmoqda. Shuning uchun oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini ELF yondashuvi asosida o'qitish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz tilini global muloqot vositasi (English as a Lingua Franca) sifatida o'qitishda talabalarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishning nazariy asoslari, pedagogik imkoniyatlari va samarali metodlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism. Ingliz tilining xalqaro muloqot vositasi sifatida keng qo'llanilishi chet tillarini o'qitish mazmuni va metodikasiga yangi talablarni qo'ymoqda. An'anaviy ta'limda asosiy e'tibor grammatik bilimlar, so'z boyligi va talaffuz me'yorlarini egallashga qaratilgan bo'lsa, ELF yondashuvi talabaning turli madaniy muhit vakillari bilan samarali muloqot qila olish kompetensiyasini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Shu sababli ingliz tilini o'qitishda nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy, madaniy va pragmatik kompetensiyalarni ham kompleks tarzda shakllantirish zarur.

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi bir nechta o'zaro bog'liq komponentlardan iborat. Ular kommunikativ bilim va ko'nikmalar, madaniy qadriyatlarni anglash, bag'rikenglik, empatiya, moslashuvchanlik hamda tanqidiy fikrlashni qamrab oladi. Talaba turli mamlakatlar vakillari bilan muloqot jarayonida nafaqat til vositalaridan to'g'ri foydalanishi, balki suhbatdoshning madaniy xususiyatlari, qadriyatlari va kommunikativ o'dob-axloq me'yorlarini ham hisobga olishi lozim. Bu esa muloqot samaradorligini oshirish bilan birga, madaniy tushunmovchiliklarning oldini olishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda ingliz tilining xalqaro muloqot vositasi sifatidagi mavqei tobora ortib borayotgani sababli til ta'limining mazmuni ham o'zgarib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, bugungi kunda ingliz tilidan foydalanuvchilarning asosiy qismini uni ikkinchi yoki xorijiy til sifatida o'rganuvchilar tashkil etadi. Bu holat ingliz tilini o'qitishda ona tili me'yorlariga to'liq moslashishdan ko'ra, turli madaniyat vakillari o'rtasida samarali muloqotni ta'minlashga ko'proq

e'tibor qaratishni talab etadi. Jennifer Jenkins tomonidan ilgari surilgan ELF konsepsiyasida xalqaro muloqot jarayonida tushunarliklik (intelligibility) asosiy mezon sifatida baholanadi. Ya'ni muloqot ishtirokchilari bir-birini to'g'ri anglashi grammatik yoki fonetik mukammallikdan ko'ra muhimroq hisoblanadi. Shu sababli ingliz tili darslarida talabalarni turli aksentlar, kommunikativ uslublar va madaniy xususiyatlar bilan tanishtirish xalqaro muloqotga tayyorlashning muhim sharti sanaladi.

Michael Byramning madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya modelida til bilish beshta asosiy tarkibiy qism bilan izohlanadi: madaniy bilim, madaniyatlararo munosabat, talqin qilish va bog'lash ko'nikmalari, yangi madaniy tajribalarni egallash qobiliyati hamda tanqidiy madaniy ong. Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi talabaning nafaqat xorijiy tilda muloqot qilishiga, balki turli madaniy muhitlarda yuzaga keladigan kommunikativ vaziyatlarni to'g'ri baholashiga ham imkon yaratadi.

Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan CEFR hujjatida ham chet tilini o'qitishning asosiy natijalaridan biri sifatida madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish alohida qayd etilgan. Ushbu hujjatga muvofiq, ta'lim jarayonida talabalarning til ko'nikmalari bilan bir qatorda ijtimoiy-madaniy tajribasi, hamkorlik qobiliyati va madaniy farqlarni anglash kompetensiyalarini rivojlantirish tavsiya etiladi. Shu jihatdan qaralganda, ELF yondashuvi CEFRda belgilangan kompetensiyaviy ta'lim tamoyillari bilan uzviy bog'liq bo'lib, zamonaviy ingliz tili ta'limining amaliy mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

ELF yondashuvi asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda autentik o'quv materiallari, xalqaro mavzulardagi matnlar, videolar, podkastlar, loyiha ishlari, munozaralar hamda rolli o'yinlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday metodlar talabalarga real hayotga yaqin kommunikativ vaziyatlarda ishtirok etish imkonini beradi. Natijada ular turli madaniyat vakillari bilan fikr almashish, o'z nuqtai nazarini asoslab berish, muammolarni birgalikda hal qilish hamda samarali hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar ham madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Xalqaro onlayn seminarlar, virtual almashinuv dasturlari, videokonferensiyalar va ta'lim platformalari orqali talabalar boshqa mamlakatlardagi tengdoshlari bilan bevosita muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday tajriba ularning til amaliyotini boyitish bilan birga, turli madaniy qarashlarni chuqurroq anglashiga va global fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishiga yordam beradi.

Oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishda madaniyatlararo yondashuvni ta'lim mazmuniga tizimli ravishda integratsiya qilish muhim hisoblanadi. O'quv dasturlariga turli mamlakatlarning urf-odatlarini, qadriyatlarini, milliy an'analari, kommunikativ xulq-atvori hamda madaniy farqlarni tahlil qilishga oid topshiriqlarni kiritish talabalarning nazariy bilimlarini amaliy tajriba bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Bu esa ularni xalqaro akademik va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatli ishtirok etishga tayyorlaydi.

So'nggi yillarda olib borilgan xalqaro tadqiqotlar ingliz tilini English as a Lingua Franca(ELF) tamoyillari asosida o'qitish madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatmoqda. Jennifer Jenkinsning tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, zamonaviy ta'lim jarayonida ingliz tilini o'qitishdan asosiy maqsad ona tili egalari xos nutqni takrorlash emas, balki turli til va madaniyat vakillari o'rtasida samarali o'zaro tushunishni ta'minlay oladigan kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdan iborat. ([Cambridge University Press & Assessment](#))

Barbara Seidlhofer ELFni ingliz tilining xalqaro muloqotdagi amaliy funksiyasi bilan bog'lab, til ta'limida grammatik mukammallikdan ko'ra kommunikativ samaradorlik ustuvor bo'lishi lozimligini qayd etadi. Uning fikricha, ingliz tili bugungi kunda dunyoning turli hududlarida yashovchi insonlarni bog'lovchi vosita bo'lib, ta'lim jarayonida talabalarni turli aksentlar, madaniy qarashlar va kommunikativ uslublarga tayyorlash zarur. ([Cambridge University Press & Assessment](#)).

Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya bo'yicha **Michael Byram** tomonidan ishlab chiqilgan model ham bugungi kunda chet tillarini o'qitish metodikasining asosiy nazariy manbalaridan biri hisoblanadi. Mazkur modelga ko'ra, samarali muloqot faqat til birliklarini bilish bilan emas, balki boshqa madaniyatni anglash, hurmat qilish, muloqot davomida yuzaga keladigan

farqlarni to'g'ri talqin etish hamda tanqidiy madaniy tafakkurni rivojlantirish bilan ham belgilanadi. Ushbu yondashuv CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) tavsiyalarida ham o'z aksini topgan bo'lib, unda chet tilini o'rganuvchilarda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ta'limning muhim natijalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. ([ScienceDirect](#))

Shu qatorda, zamonaviy ilmiy qarashlar ELF yondashuvini ingliz tilini o'qitish metodikasiga integratsiya qilish nafaqat talabalarning til kompetensiyasini, balki ularning madaniy sezgirligi, xalqaro hamkorlikka tayyorligi va global kommunikativ salohiyatini ham rivojlantirishini belgilaydi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili mashg'ulotlarini tashkil etishda madaniyatlararo mazmunga ega topshiriqlar, autentik o'quv materiallari va xalqaro hamkorlikka yo'naltirilgan interfaol metodlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. ([Zaragoza Repositoriysi](#))

Xulosa. Tadqiqot davomida ingliz tilini English as a Lingua Franca (ELF) konsepsiyasi asosida o'qitish talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda samarali pedagogik yondashuvlardan biri ekanligi aniqlandi. O'rganilgan ilmiy manbalar va nazariy qarashlar shuni ko'rsatdiki, bugungi kunda ingliz tilini o'qitish jarayoni faqat til birliklarini o'zlashtirish bilan cheklanmasdan, talabalarda turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, madaniy farqlarni to'g'ri qabul qilish va o'zaro hurmat asosida hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi ko'nikmalarni ham shakllantirishi zarur. Tahlillar natijasida ELF yondashuvi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida autentik o'quv materiallari, interfaol metodlar, loyiha ishlari va xalqaro muloqotga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish talabalarning kommunikativ faolligi hamda madaniy sezgirligini oshirishga xizmat qilishi kuzatildi. Bunday yondashuv talabalarga real hayotda uchraydigan kommunikativ vaziyatlarga moslashish, turli madaniy muhitlarda erkin fikr almashish va xalqaro hamkorlikda faol ishtirok etish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili fanining mazmunini ELF tamoyillari asosida boyitish, o'quv dasturlariga madaniyatlararo kommunikativ vazifalarni kengroq kiritish hamda zamonaviy raqamli ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish zarurligini ko'rsatdi. Bu esa kelajakda xalqaro maydonda faoliyat yurita oladigan, raqobatbardosh va ochiq dunyoqarashga ega mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Olib borilgan tahlillar asosida ingliz tilini o'qitishda madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishni ta'limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilash bugungi globallashuv sharoitida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda amaliy tajribalar, eksperimental tadqiqotlar hamda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari sharoitida ELF yondashuvining samaradorligini aniqlashga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlarni kengaytirish maqsadga muvofiq sanaladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Bayram, M., Gribkova, B., & Starkey, H. (2002). *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching; a practical introduction for teachers*.
2. Kramersch, C. (1995). *The Cultural component of language teaching. Language culture and curriculum*.
3. Bayram, M. (2021). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. In *Multilingual Matters eBooks*.
4. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press.
5. Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the Intercultural Experience* (pp. 21-71). Intercultural Press.
6. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.
7. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.